

УДК 908(477.82)(092)В.Словінський(093.3)

ЩОДЕННИКИ ВАСИЛЯ СЛОВІНСЬКОГО 1915–1922 рр. ЯК ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧЕ ДЖЕРЕЛО

Володимир ШЕВЧУК

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Драгоманова, 50, м. Львів, 79005, Україна, тел. (032) 239-43-26,
ел. пошта: shevchuk@electronics.wupns.lviv.ua*

Досліджено щоденники 1915–1922 рр. вихованця Волинської духовної семінарії Василя Словінського (1896–1927) як історико-краєзнавче джерело. Автор виявив чотири рукописи щоденників, подав їх археографічний опис, зробив спробу з'ясувати особливості тексту у зв'язку з традиціями українських щоденників. До змісту записів запропоновано низку коментарів.

Ключові слова: джерело особового походження, щоденник, археографічний опис, Василь Словінський, Перша світова війна, Південна Волинь.

Унікальним джерелом регіональної історії часів Першої світової війни та наступних років можуть послужити віднайдені тогочасні щоденники та інші записи різних осіб. З огляду на часову віддаленість та, в багатьох випадках, відсутність інших документальних даних записи учасників та очевидців набувають тепер особливої ваги. Більшість збережених архівних матеріалів стосовно Першої світової війни на теренах Волині знаходяться в Росії, частково – по різних архівах України. Перші “літописці” у своїх нотатках свіжими слідами подій спираються на власний досвід. Їхні щоденники безпосередні, дуже особистісні. Читаючи їх, за висловом Р. Гром'яка, можна відчутти артикуляцію, голос, біль людей за описуваних умов¹. Популярність публікацій таких документів дедалі зростає.

У своєму курсі лекцій з українського джерелознавства² С. Макаруч вказує на щоденники різних авторів, у тім числі й періоду Першої світової війни. Щоденники галичан (І. Блажкевич, В. Лебедової) 1914–1916 рр. аналізує у своїй дисертації М. Федунь³. Свідченням жахливого спустошення у Володимир-Волинському повіті на Волині під час Першої світової війни є подорожній щоденник 1916 р. О. Вахнянина⁴. І. Срібняк у своїй монографії⁵ підкреслює неocenену роль документів особового походження та, зокрема, щоденників полонених українців у таборах Європи 1914–1924 рр. при оцінці описуваних подій цього періоду. Щоденники мають першорядне значення через їх оригінальність, достовірність та автентичність і показують, як розвивалася свідомість полонених та як таборове життя стало високою школою національного самоусвідом-

¹ Гром'як Р. Перша світова війна у перших візіях українських письменників // *Тернопілля–98–99*. – Тернопіль: Збруч, 2002. – С. 364.

² Макаруч С. А. *Писемні джерела з історії України*. – Львів: Світ, 1999. – 352 с.

³ Федунь М. *Українська мемуаристика в Галичині кінця XIX – початку XX століття: жанрово-стильові особливості*. Автореферат дис. ... канд. філол. наук. – Івано-Франківськ: Прикарпатський ун-т, 2001. – 19 с.

⁴ Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 362, оп. 1, спр. 221 (Щоденник з подорожі по Волині Остапа Вахнянина 1916 р.).

⁵ Срібняк І. В. *Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914–1920 рр.)*. – Київ: Київський держ. лінгвістичний ун-т, 1999. – С. 19.

лення для багатьох військовиків. Глибоко й комплексно описуються фрагменти подій світової історії, доля інтернованої армії Української Народної Республіки, літературне життя в таборах для інтернованих у “Таборовому щоденнику” (1921 р.), автором якого, за припущенням М. Крупача⁶, є, можливо, Є. Маланюк. Щоденник кадета Іванова 1917–1918 рр. цінний різноманітними подробицями повсякденного життя на тлі грандіозних подій за участю у них вихованців Київського Володимирського кадетського корпусу⁷. Щоденник генерала М. Ігнат'єва 1920 р. розповідає про тогочасні події в Одесі⁸.

Велику документальну вагу мають недавно оприлюднені “Пилявський щоденник” Т. Негляда⁹, щоденник Д. Федербуш 1931–1933 рр. про трагічні події у Центральній та Слобідській Україні тих років¹⁰. Існує ще багато різних за стилем та спрямованістю українських щоденників першої третини ХХ ст.; вони переважно ще чекають на вивчення.

Серед таких писемних джерел особового походження заслуговують на увагу й щоденники 1915–1922 рр. вихованця Волинської духовної семінарії Василя Словінського, якому на початок ведення записів виповнилося 19 років¹¹. Збережені щоденникові нотатки люб'язно надала авторові запропонованій статті рідна племінниця В. Словінського Ольга Турик (мешкає тепер у Тернополі), завдяки чому і стала можливою дана публікація.

Щоденники В. Словінського були переглянуті “de visu” і прочитані. У викладі йтиметься про раніше неоприлюднені рукописи щоденників В. Словінського як джерело інформації передовсім про буремні події та подробиці повсякденного життя південно-волинського села першої чверті ХХ ст. На сторінки своїх щоденників автор переніс враження від побачених, прочитаних у тогочасній періодиці та почутих епізодів Першої світової війни, яку називав Світовою або Європейською війною¹². Описується, зокрема, стан справ у прифронтовій смузі (с. Радошівка Кременецького повіту на півдні Волині, у якому мешкав тоді В. Словінський), поневір'яння та небачені за масштабами потоки біженців через село та розташованим неподалік Чумацьким шляхом (шлях Кременець – Ямпіль, тепер Білогірського р-ну Хмельницької обл. і далі на Київ) з Галичини на схід, а переміщення військових, тилових підрозділів і техніки (автомобілів, літаків тощо) – у протилежному напрямку. Зі щоденників дізнаємося про відчуття, настрої та роздуми молодого людини і їх еволюцію з перебігом обставин, коло друзів та знайомих Автора, про місця його перебування, тогочасний побут семінаристів, навчальний процес у семінарії та ін. Після 1916 р. записи у повному обсязі не збереглися. Прочитано лише невеликі фрагменти щоденників 1920–1922 рр.

Про автора

Василь Словінський народився 23 січня (за старим стилем) 1896 р. у селі Радошівка тоді Дедеркальської волості Кременецького повіту Волинської губернії¹³. Батько, Григорій Словінський, був священиком с. Радошівка. До цієї парафії належали приписні

⁶ Крупач М. Ще один утаємничений псевдонім Євгена Маланюка // *Визвольний шлях*. – 2006. – Т. 59. – № 4. – С. 70.

⁷ Портнова Л., Луговський О. Щоденник кадета Іванова // *Військово-історичний альманах*. – 2001. – № 1. – С. 129.

⁸ Ігнат'єв М. Сторінки Щоденника // Там само. – 2006. – № 1. – С. 114.

⁹ Василевський М. Пилявський щоденник // *День*. – 2003. – № 156. – 5 вересня.

¹⁰ Шуйський І. 1933 рік очима політемігрантки // *Дзеркало тижня*. – 2008. – № 25. – 5 липня.

¹¹ Словінський В. Щоденник (далі – Щоденник) № 1, с. 5 // Особистий архів автора.

¹² Там само, с. 3, 8, 20 та ін.

¹³ Там само, с. 5.

дві церкви: одна в с. Мізюринці, друга – в с. Шкроботівка, обидві на відстані близько трьох кілометрів¹⁴. Радошівка знаходиться на відстані 34 км на схід від Кременця. Станом на 1901 р. у селі було 560 мешканців¹⁵. Докладніше про Радошівку (тепер Шумського р-ну на Тернопільщині) можна дізнатися з історичного нарису про це, тепер невелике, село¹⁶.

Григорій Герасимович Словінський з дружиною Марією Григорівною Завірюхою-Словінською виховали четверо синів: Мефодія, Василя, Михайла, Флавіана та трьох дочок: Катерину, Марфу, Феклу¹⁷. Батьки старались забезпечити своїм дітям добру освіту. Василь здобував початкову науку у Радошівській церковнопарафіяльній школі, заснованій 1898 р.¹⁸ Закінчив Кременецьке духовне училище у 1912 р.¹⁹ і в тому ж році вступив до Волинської духовної семінарії.

Священик Г. Словінський був дуже авторитетною і надзвичайно колоритною особистістю. У 1885 р. він закінчив Волинську духовну семінарію²⁰. З початком 1890-х рр. отримав парафію у с. Радошівка і був тут настоятелем церкви Св. Параскеви до 1931 р.²¹, став благочинним протоієреєм 5-го благочинного округу (деканату) Кременецького повіту²². Спільними зусиллями о. Г. Словінського, сільського вчителя Лавра Білика та активістів села Степана Нагорнюка, Мефодія Шевчука та інших на початку 1922 р. у Радошівці було створено товариство “Просвіта” імені Т. Шевченка, одне з найчисленніших на Кременеччині²³. При товаристві функціонувала хата-читальня, організовувалися Шевченківські вечори²⁴, проводився збір коштів для допомоги інтернованим українським козакам²⁵ (воjakам-учасникам українських визвольних змагань) у таборах на території Польщі. С. Нагорнюка обрали членом повітової Ради “Просвіти”²⁶, а М. Шевчук декілька років був секретарем радошівського сільського осередку²⁷.

¹⁴ Теодорович Н. И. *Историко-статистическое описание церквей и приходов Волинской епархии*. В 5-ти т. – Почаев, 1883–1903. – Т. 3. Уезды Кременецкий и Заславский. – С. 137.

¹⁵ Цинкаловський О. *Стара Волинь і Волинське полісся*. (Красназвичайний словник від найдавніших часів до 1914 року): У 2-х т. – Вінніпер, 1984–1986. – Т. 2. – С. 288.

¹⁶ Шевчук В. Село Радошівка: до історії назви та власників // *Історичні пам'ятки Галичини. Матеріали третьої наукової красназвичайної конф., 19 листопада 2004 р., Львів*. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – С. 333–358.

¹⁷ Щоденник № 1, с. 56.

¹⁸ Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО), ф. 222 (Кременецкий повітовий школьний інспекторат. 1919–1939 гг.), оп. 1, спр. 332 (Учебные планы, отчеты и переписка о состоянии и работе начальной школы в с. Радошовке Кременецкого пов.), арк. 27.

¹⁹ Щоденник № 1, с. 64.

²⁰ Выпускники Волинской духовной семинарии // <http://www.petergen.com/bovkaloo/index.html>.

²¹ О. Г. Словінський 1 грудня 1930 р. востаннє підписав шкільний звіт у Радошівці. Наступні підписував учитель В. Ішук та новий священик А. Лукасевич, згаданий як семінарист у Щоденнику № 1 на с. 67 (ДАТО, ф. 222, оп. 1, спр. 535 (Постановлення кураториума Волинського школьного округу о языкє преподавания и статистические отчеты о количестве учащихся, учителей и др. нач. школы в с. Радошовке Кременецкого пов.), арк. 13, 21.

²² *Памятная книжка Волинской губернии на 1914 год*. – Житомир: Издание Волинского губернского статистического комитета, 1915. – С. 111–112; Щоденник № 1, с. 66.

²³ ДАТО, ф. 348 (Кременецьке повітове управління Товариства “Просвіта”. 1919–1936 рр.), оп. 1, спр. 27 (Списки членів повітового Товариства “Просвіта”), арк. 28 зв., 29, 35 зв., 36, 36 зв.

²⁴ Там само, спр. 154 (Переписка з Кременецьким повітовим Товариством. Про зміни керівництва, заяви в с. Радошівка про видачу дозволу на проведення дня Т. Г. Шевченка 22.05.1927 р.), арк. 2, 2 зв.

²⁵ Там само, спр. 21 (Відомості про збір коштів з населення на “Просвіту”. 1922 р.), арк. 38–46.

²⁶ Там само, спр. 17 (Звіти про роботу і заяви сільських гуртків “Просвіта” про видачу дозволів на відкриття бібліотеки-читальні в селах. 1923 р.), арк. 16, 16 зв.

²⁷ Там само, спр. 154, арк. 2 зв.

Спроби о. Г. Словінського українізувати церковне Богослуження у 1926 р. не сподобалися владі²⁸. Результатом стало переведення його у 1931 р. на іншу парафію. До о. Г. Словінського йшли за порадою, з ним обговорювали важливі події, розповідали про пережите та побачене, йому писали парафіяни, що перебували далеко від своєї домівки²⁹. Він допомагав вирішити складні особисті питання сільських людей, часто тоді, коли була потреба оформити справу документально. Так, зберігся “Духовний заповіт” 19 січня 1894 р. неписьменного селянина Антона Остап’юка, написаний від його імені власноручно о. Г. Словінським і завірений церковною печаткою³⁰ про усиновлення Никанора Шевчука на умовах довічного утримання ним названих батьків, отримання після їх смерті права власності на майно і землю та одруження Н. Шевчука на Ксенії, сестрі дружини А. Остап’юка. Документ підписаний свідками, старостою с. Радощівки Кириєм Пливачем і завірений його печаткою та підписаний волосними управителями і завірений їх печатками. О. Г. Словінського та його родину згадують досі сільські старожили. Його ім’я знаходимо й на сторінках спогадів відомого на Тернопіллі письменника Андрія Боб’юка, краєзнавчого нарису про с. Мізюринці³¹.

В. Словінський, виховуючись у великій дружній сім’ї, був працьовитим, охоче виконував різну сільську роботу в домашньому господарстві. До цього спонукали також розорення людей війною, складні соціально-економічні умови, у які потрапила Волинь часів Першої світової війни. Він любив ліс, саджав плодові та декоративні дерева в невеликому саду біля помешкання. Займався самоосвітою, вивчав мови. Разом із тим щоденникові записи говорять про бажання В. Словінського піти добровольцем на фронт, як це зробили деякі інші семінаристи³², хоча мали офіційне звільнення від військового обов’язку. Старший брат Мефодій після закінчення Одеського військового училища у чині прапорщика був у діючому війську³³. Поради з листів не поспішати в окопи війни не змогли переконати Василя. Не переконали його й листи подібного змісту друзів-семінарстів, що були у той час на фронті. Почуття обов’язку брало гору.

У село на короткотермінові звільнення з фронту приїжджали односельчани, товариші-офіцери і відвідували Словінських: старший унтер-офіцер Никанор Шевчук, прапорщики Мефодій Шевчук, Іван Рибачук, Іван Гуменюк, подолянин, денщик Мефодія Словінського Адріан Фрига та інші³⁴. З французької армії, з Шампані, писав листи до о. Г. Словінського Тихін Юрчук³⁵. Часто надсилав листи військовий фельдшер Еміліан Тарасюк³⁶. Із села забирали новобранців. Деякі (Софроній Стельмах, Феоксин Побережник та інші) живими не повернулися³⁷. Перестали надходити листи від Мефодія Словінського (пізніше його вважали таким, що пропав безвісти).

З глибоким зацікавленням В. Словінський зустрів повідомлення (запис від 19 липня 1915 р.) про надання випускникам духовних семінарій права вступу в

²⁸ Благословенні вірою будете // Черніхівський Г. І. *Портрети пером: статті, есе, рецензії*. – Кременець; Тернопіль: ВАТ “Папірус”, 2001. – Кн. 1. – С. 266.

²⁹ Щоденник № 1, с. 48, 64; Щоденник № 3, с. 111.

³⁰ Духовний заповіт 19.01.1894 р. з сімейної збірки Стратона Шевчука. 2 арк. // Особистий архів автора.

³¹ Боб’юк А. *Мої Мізюринці* // *Січ*. – 1991. – № 23–24. – С. 7; Лавренюк В. *Мізюринецьке перевесло*. – Тернопіль: Джура, 2003. – С. 17.

³² Щоденник № 1, с. 59–60.

³³ Щоденник № 3, с. 107.

³⁴ Щоденник № 2, с. 65.

³⁵ Щоденник № 1, с. 64.

³⁶ Там само, с. 48.

³⁷ Щоденник № 2, с. 56.

університети³⁸ на рівних правах з випускниками гімназій. Очевидно, він хотів отримати вищу освіту.

Однак Василь мріяв про подвиги і фронт. Його заяву у Київське Миколаївське піхотне училище з долученням, як це вимагалось у такому випадку, довідки про освіту і характеристики з семінарії та офіційного дозволу батьків, розглянули і дали позитивну відповідь³⁹. В. Словінського зарахували добровольцем першого розряду. Від часу отримання виклику у військове училище щоденники автором не велись або ж були втрачені.

Про те, що трапилось з автором щоденників у 1917–1919 рр., дуже коротко дізнаємося із записів 1920–1922 рр. У тій кровопролитній світовій битві за чужі інтереси війська кар'єра для В. Словінського не була успішною. Він потрапив у німецький полон. Перебування у таборі містечка Прейсім Голланд⁴⁰ (тепер м. Пасльонк⁴¹, Польща; збереглися світлина внутрішнього інтер'єру церкви для військовополонених російської армії, підписана 1918 роком рукою автора щоденників, та групова світлина полонених⁴²) змінило погляди В. Словінського. Він так висловився про цю знаменну подію у своєму житті: “Що би я не зробив для себе корисного – все це завдяки великому вчителю мого життя – німецькому полону”⁴³ (тут і далі переклад з російської мій. – В. Ш.).

Ще перед від'їздом до Києва у військове училище В. Словінський уважно стежив за воєнними подіями, читав про це в офіційній пресі, про що часто йдеться на сторінках щоденників. Читав він періодику, що видавалася в тогочасній Російській імперії: “Колокол” (Санкт-Петербург), “Киевская мысль” (Київ), “Жизнь Волини” (Житомир), “Русское слово” (Москва), “Южный край” (Харків), “Приходский листок” (Санкт-Петербург), “Миссионерское обозрение” (Санкт-Петербург), “Волинские Епархиальные Ведомости” (Житомир), “Копейка” (Санкт-Петербург), “Южная копейка” (Київ) та ін. Ці видання переважно виражали політику російської влади та офіційну точку зору на світові події⁴⁴. Проте у нотатках читаємо також про цікаві моменти перебігу подій Першої світової війни. Так, наприклад, у записі від 27 травня 1915 р. йдеться про прочитану замітку в щоденній синодальній газеті “Приходский листок”, у якій повідомлялося про перевезення 40 ящиків цінностей з музею Львова до Києва⁴⁵. Автор занотував спостереження за евакуаційними обозами, зокрема, за Почаївської лаври. Повідомляється про хресний хід з м. Старокостянтинова через Радошівку до Берестечка на козацькі могили, що викликало велике зацікавлення і духовне піднесення⁴⁶, та інше.

Світогляд В. Словінського формували не лише офіційні чинники. Подружившись із сільським учителем Л. Біликом, він постійно з ним спілкувався і зауважив при цьому зміни у своїх поглядах⁴⁷. Частим було його спілкування і листування з вихованцями та викладачами Дедеркальської учительської семінарії⁴⁸, евакуйованої на початку літа 1915 р. до м. Бахмут (тепер м. Артемівськ Донецької обл.)⁴⁹. В. Словінський охоче

³⁸ Щоденник № 1, с. 62.

³⁹ Щоденник № 3, с. 124.

⁴⁰ Der Grosse Brockhaus. – F. A. Brockhaus Wiesbaden. – 1956. – Т. 9. – S. 391.

⁴¹ <http://www.paslek.pl>.

⁴² Особистий архів автора.

⁴³ Щоденник № 4, с. 49 зв.

⁴⁴ Беляева Л. И., Зиновьева М. К., Никифоров М. М. *Библиография периодических изданий России. 1901–1916: В 4-х т.* – Ленинград: Гос. б-ка им. М. Е. Салтыкова-Щедрина, 1958–1961.

⁴⁵ Щоденник № 1, с. 44.

⁴⁶ Там само, с. 39, 45.

⁴⁷ Щоденник № 2, с. 96.

⁴⁸ Поліщук М. С. Учительські семінарії в Правобережній Україні в другій половині XIX ст. // *Український історичний журнал*. – 1994. – № 4. – С. 54.

⁴⁹ Щоденник № 1, с. 51.

листувався з товаришем-односельцем, майбутнім випускником Дедеркальської вчительської семінарії Данилом Шевчуком⁵⁰. Значний вплив на В. Словінського мало середовище місцевого духовенства, семінарія тощо. Він читав багато книг, назви яких записував у щоденник, любив відвідувати житомирський театр, Центральний Волинський музей у Житомирі. Одного разу до рук В. Словінського потрапив “Політичний катехизис націоналіста”, який його зацікавив⁵¹. Очевидно йдеться про “Десять заповідей”⁵² членів Української народної партії, складені М. Міхновським ще задовго до Першої світової війни, у 1904 р.

У записі від 7 липня 1916 р. дізнаємося про почутий у розмовах правдоподібний жартівливий зміст листівки, що їх скидали з австрійських розвідувальних літаків. Разом із грошовими купюрами до солдатів російської армії потрапила листівка, у якій йшлося (текст за щоденником): “Візьми гроші і купи собі мітлу, щоб було добре мести дорогу до Києва!”⁵³. У відповідь з російського боку також скинули з літака грошові купюри і листівки з текстом: “Купи на ці гроші сала і змасти п’яти, щоб було добре бігти за Карпати!”⁵⁴.

Повернувшись із полону, В. Словінський у 1921 р. поновився для завершення навчання у Волинській духовній семінарії, яка була відроджена у Кременці й укомплектована переважно викладачами Холмської духовної семінарії⁵⁵. Записів 1920–1922 рр. збереглося небагато, і вони мало висвітлюють тогочасні події. В. Словінського в цей період цікавили питання моралі, відповідності суспільних процесів уявленням про справедливість та інші сторони життя у калейдоскопі глобальних та швидкоплинних змін влади, держав та їхніх кордонів. Кордон проходив безпосередньо біля Радошівки, тимчасово пересуваючись на кілька кілометрів то на захід, то на схід⁵⁶, і врешті після Ризького договору 1921 р. встановився остаточно у 1924 р. за кілометр-півтора на схід від села⁵⁷. Міжвоєнна Польща до 1939 р. перебувала у хисткому затишші. Під час переговорів із визначення та переміщення польсько-радянського кордону частково була вирішена і справа сусіднього с. Шкроботівки про повернення її ґрунтів, відлучених від людей кордоном і приєднаних спочатку до Радянської України. Справа ця набула розголосу, і про кількарічні намагання шкроботівських селян повернути собі втрачену землю повідомляв у тодішній львівській газеті “Громадський голос”⁵⁸ дописувач під псевдонімом “Селянин”, ймовірно, місцевий сільський вчитель Степан Турик⁵⁹ (його дружиною стала випускниця кременецького жіночого єпархіального училища сестра В. Словінського Марфа).

В. Словінський не побачив подальших драматичних подій Другої світової війни. Як розповіла О. Турик, В. Словінський, будучи священником на півдні Кременеччини у с. Борсуках (тепер село Лановецького р-ну Тернопільської обл.), помер 1927 р.

⁵⁰ Щоденник № 1, с. 69.

⁵¹ Там само, с. 62.

⁵² Міхновський М. *Самостійна Україна; Справа української інтелігенції*. – Київ: МАУП, 2007. – С. 58, 310.

⁵³ Щоденник № 2, с. 69.

⁵⁴ Там само, с. 70.

⁵⁵ Щоденник № 4, с. 56 зв.

⁵⁶ Там само, с. 45 зв., 49 зв., 50.

⁵⁷ *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej. 1924*. – Warszawa: Drukarnia Ministerstwa Spraw Zagranicznych. – 1925. – Nr 9. – Dodatek. – S. 14.

⁵⁸ Селянин. Крик села // *Громадський голос*. – 1924. – № 13. – 29 березня.

⁵⁹ Чернихівський Г., Легкун О. Збирач перлин народних // *Портрети пером. Статті, есеї, рецензії*. – Кременець; Тернопіль: Малий Видавничий Дім, 2003. – Кн. 2. – С. 256.

після нетривалої хвороби, залишивши вдовою дружину з єдиним малолітнім сином Іваном. У 1990-х роках, після смерті дружини В. Словінського та його сина, близькі родичі виявили рукописи щоденників та деякі інші документи і світлини.

Археографічний опис

Щоденники В. Словінського в частинах, що дійшли до нашого часу, збереглися загалом у задовільному (при оцінюванні за чотирибальною шкалою⁶⁰), або ж у частково-задовільному (за трибальною шкалою⁶¹) стані. Зношеність паперу від давності дається взнаки: частина аркушів відділяється від зошитів. Записи велися в загальних зошитах у клітинку з чорними гнучкими ледериновими обкладинками. Розміри аркушів – 21,7×17,2 см (щоденник № 1), 21,7×17,1 см (щоденник № 2), 21,4×17 см (два фрагменти щоденника № 3) та 21,8×17,5 см (два фрагменти щоденника № 4). Зовнішні кути зошитів заокруглені. Номери щоденників № 1 та № 2 – авторські. Збережені окремі фрагменти тексту умовно віднесені до щоденників № 3 та № 4 відповідно з врахуванням розмірів аркушів, їх посторінкової нумерації, послідовності записів, кольору чорнил.

Аркуші густо списані дрібним акуратним почерком з обох боків майже по всій площі. На сторінках переважно є по 41 рядку тексту. На кількох сторінках міститься 40 або 42 рядки тексту. Останній аркуш нотаток В. Словінського становить близько 25 % звичайного. Решту (нижню частину) аркуша відрізано і втрачено. До двох фрагментів (щоденник № 4) обкладинки не збереглися.

Папір зошитів білий, від часу пожовтів. Записи зроблені чорним чорнилом, яке частково вигасло. Останні два фрагменти (щоденник № 4) написані фіолетовим чорнилом. У місцях можливого попадання вологи папір потемнів, чорнило істотно розмите. Потемнілі місця (біля корінця та по краях аркушів, щоденники № 2 та № 3) мають локальний характер.

Майже весь текст прочитується добре. Посторінкова нумерація тексту щоденників авторська. Її використано при написанні пропонованої статті. У щоденнику № 4 нумерація на звороті аркушів відсутня. Прочитано рукописи щоденників № 1, № 2 та два фрагменти (щоденник № 3) першого, підросійського періоду (записи 11 січня 1915 – 19 листопада 1916 рр.) і два фрагменти (щоденник № 4) другого періоду, вже часів міжвоєнної Польщі (записи 12 грудня 1920 – 1 червня 1922 рр.).

Від заголовного аркуша щоденника № 1 було відірвано і втрачено верхній правий кут. Записи розпочато 11 січня, а закінчено 2 вересня 1915 р. Рукописний напис на титулі цього щоденника наступного змісту: “*Кратчайший дневник Воспитанника семинарии В. Словинского № 1. Заведень съ 11 января 1915 г. (11.1.1915–1.09.1915). Цѣна 18 копеекъ*”. На останній сторінці щоденника № 1 відмічено: “*В книге 80 страницъ. 9 июля 1915 г. В. Словинский*”. Щоденник № 1 має 39 аркушів, тобто 78 пронумерованих сторінок. Один аркуш (стор. 27–28) відсутній. Це могли бути записи за 5–9 березня 1915 р.

На титульній сторінці щоденника № 2 Авторський напис такий: “*Ora et Labora et Spera in Deum! Дневникъ № 2 Воспитанника Волынской Духовной Семинарии Василя Словинского. Заведенный съ ноября мѣсяца 1915 года в городе Купянскѣ Харьковской*

⁶⁰ *Историчне джерелознавство* / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін. – Київ: Либідь, 2002. – С. 106.

⁶¹ Кисельова Л. А. Методика віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних / Наказ Державного комітету архівів України 19.02.2008 № 34. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 2.03.2008 за № 202/14893. – С. 10.

губернії”. Щоденник № 2 має 50 аркушів, тобто 100 пронумерованих сторінок. Нумерація на останньому аркуші (стор. 99–100) нечітка, з виправленнями. Записи у цей зошит вносилися з 14 листопада 1915 р. по 3 жовтня 1916 р.

Два фрагменти (записи 7 жовтня – 10 листопада 1916 р. та 11–19 листопада 1916 р.) умовно віднесено до щоденника № 3. Фрагменти мають шість та три аркуші відповідно, тобто разом 18 сторінок тексту. Нумерація охоплює сторінки 103–114 (перший фрагмент) та 121–126 (другий фрагмент). Втрачено перший аркуш (стор. 101–102, записи після 3 жовтня і до 7 жовтня 1916 р.), сторінки 115–120 (тобто нотатки 2–11 листопада 1916 р.), а також закінчення.

Два фрагменти (записи 12 грудня 1920 – 30 травня 1921 рр. та 28 травня – 1 червня 1922 р.) умовно віднесено до щоденника № 4. Нумерація сторінок аркушів, що збереглися, така: сторінки 42–52 та 56–58 (11 та 3 аркуші відповідно, разом 28 сторінок тексту). Останній аркуш неповний, у формі смужки на всю ширину зошита, становить близько четвертої частини цілого і містить 11 рядків тексту. На наступних непронумерованих сторінках зошита після щоденникових нотаток В. Словінського йдуть записи фіолетово-синім чорнилом українських народних пісень та різних віршів. Почерк цих текстів відрізняється від попереднього, тобто прикінцеві записи другого фрагмента щоденника № 4, очевидно, належать іншому авторові. Втрачено початок щоденника № 4 та можливі нотатки В. Словінського на стор. 53–55.

Щоденники В. Словінського складають разом, включаючи титульні, 114 аркушів. Власне щоденникових записів разом є 224 сторінки тексту. Він написаний російською мовою з дотриманням тогочасного правопису. Як зазначив сам автор⁶², він вів щоденник для себе з метою удосконалення вміння висловлюватися та записувати свої думки і міркування. Щоденники В. Словінського тепер дають важливі відомості з мікроісторії, особливостей перебігу подій на теренах Південної Волині. В них відображено фрагменти історії Волинської духовної семінарії, внутрішній світ автора тощо. Знайдені щоденники важливі і з огляду персоніфікації історії вказаного періоду.

У записах часто зустрічаються слова і вислови латинською, інколи французькою, цитати зі Святого письма та літургійних текстів церковно-слов'янською, грецькою мовами. У нотатках 1920–1922 рр. (щоденник № 4) натрапляємо на окремі фрази польською мовою. Починаючи зі щоденника № 2, нотатки дня Автор часто завершує своїм підписом: “В. Словінський”, “Словінський”, “В. С.” і т. п., або вживає псевдонім: “В. Філолог”, “семінарист”, “майбутній солдат” та ін.

У перших двох зошитах регулярні записи відомостей про події чи пережите, важливі, з погляду автора, подробиці особистого життя заносилися того ж дня, або через один-два дні. У пізніший період, особливо у щоденнику № 4 нотатки нерегулярні і мають характер спогадів або просто записів, у яких автор робить спроби аналізу та узагальнень, звертаючи увагу на питання моралі, суспільних процесів тощо. Виправлення тексту в окремих місцях зроблені рукою автора щоденників. Збереглася переважна більшість текстів, написаних В. Словінським під час навчання у Волинській духовній семінарії (Житомир, Куп'янськ Харківської губернії у зв'язку з евакуацією туди старших класів навчального закладу під час Першої світової війни, та Кременець після поновлення у відродженій тут духовній семінарії для завершення навчання). Друга велика частина записів проведена під час перебування Автора у своїх батьків у с. Радощівці тодішнього Кременецького повіту Волинської губернії (у польський період – Волинського воєводства).

⁶² Щоденник № 1, с. 6.

Рідною мовою для В. Словінського була українська. Щоденники написані російською з поодинокими незначними вкрапленнями української мови. Одним із мотивів ведення щоденників В. Словінським було саме намагання краще освоїти російську мову⁶³. Навчання у підросійський період на Волині проводилося виключно російською мовою. Українська мова при цьому суворо заборонялася. У духовних закладах освіти⁶⁴ з огляду на політико-ідеологічну суспільну функцію тогочасної Російської православної церкви, як залежної від держави конфесії, приписи щодо мови виконувалися особливо ретельно.

Окремі характерні риси

Щоденники В. Словінського, як пізнавальне джерело, мають ті ж самі особливості, що і щоденники багатьох інших авторів. Вони відображають індивідуальність автора, його внутрішній світ. Переважно вони не призначалися для стороннього читання. Проте В. Словінський потайки сподівався знайти співчутливого співбесідника, згідного з ходом його думок. У записах автор інколи звертається до нього: то застерезливо, забороняючи читання⁶⁵, то як до читача доброзичливого⁶⁶.

В. Словінський вів щоденники тогочасною офіційною літературною мовою, намагаючись наблизити свої записи за стилем до публіцистичного твору. Він зізнавався деколи, що вибір теми записів доводиться обмірковувати, і намагався дотримуватись високого стилю викладу думок. Подекуди в тексті автор подавав інформацію “простою” мовою, доносячи тим самим до нас тогочасний колорит і цікаві подробиці повсякдення.

Щоденники є різноплановим джерелом. Тут поміщено описи місць перебування автора. Зокрема він зазначив, що Куп’янськ із його рікою Оскіл відрізняється від волинських міст⁶⁷. Тут менше відчувається подих війни. Але Волинь для автора була рідним краєм, тож він часто згадував Житомир, Кременець, своє село, батьків, братів і сестер.

Перебуваючи у Радосівці (її стосується половина записів), автор підмічав усі подробиці побаченого: стан занепаду сільського господарства, розорення населення війною, тиллове забезпечення армії тощо. Він писав про два найближчі великі потоки біженців. В. Словінський розмовляв при зустрічі (запис 31 серпня 1915 р.) на шляху з двома пораненими солдатами, що йшли пішки з потоком біженців з лінії фронту під с. Олексинець (тепер Кременецького р-ну Тернопільської обл.) до Ямполя у військовий шпиталь, і отримав найсвіжіші новини з позиції⁶⁸. Нагода порозмовляти з біженцями була постійною: люди, гнані війною, їхали і йшли масово.

Спочатку біженців було небагато. В 1915 р. переміщення значної кількості біженців з Галичини викликало тривогу. Передбачалось, що і вся Волинь буде вивезена. Ворогові повинна була залишитись випалена земля⁶⁹. Розходилися чутки, що у Чернігівській губернії місцеві люди копають землянки для очікуваних біженців⁷⁰. Волосне

⁶³ Щоденник № 1, с. 19.

⁶⁴ Соловійов О. М., Соловійова М. А. Релігійно-національні позиції українського духовенства (1900–1918 рр.) // *Науковий вісник Волинського держ. ун-ту ім. Л. Українки. Історичні науки.* – 2001. – № 5. – С. 30; Потапова О. Б. Православна церква в Україні напередодні національно-демократичної революції 1917–1920 рр. // *Сумська старовина.* – 2008. – № 24. – С. 82.

⁶⁵ Щоденник № 1, с. 1.

⁶⁶ Там само, с. 43.

⁶⁷ Щоденник № 2, с. 2–3 та ін.

⁶⁸ Щоденник № 1, с. 79.

⁶⁹ Сарбей В. Г. *Національне відродження України* (Україна крізь віки. Т. 9). – Київ: Видавничий дім “Альтернатива”, 1999. – С. 307; Щоденник № 1, с. 79.

⁷⁰ Щоденник № 1, с. 65.

управління регулярно отримувало телеграми і надавало розпорядження всім бути готовим до від'їзду. Це викликало велике невдоволення і настроювало проти правлячого режиму. Словінські, як і всі інші мешканці, готувалися в дорогу. Складали домашні речі, домовлялися з поміщиком через його економа п. Іловицького про віз і пару коней⁷¹.

По церквах познімали ікони, дзвони, сіно не косили, не збирали урожай. Проте до тотальної евакуації з Радошівки не дійшло. Населення не поспішало залишати обжиті місця. Поміщик К. Чосновський все ж змушений був дати розпорядження вивезти з радошівської гуральні всі мідні деталі і котли (всього 150 пудів⁷²) на залізничну станцію Кривин, а згодом вилити у річку весь спирт (декілька тисяч відер⁷³) у присутності двох стражів та акцизного чиновника, оскільки на час війни діяв сухий закон.

Проблема біженців у Росії в Першу світову війну стояла дуже гостро⁷⁴. Наприкінці 1915 р., за деякими оцінками, було 2,7 млн біженців⁷⁵. Створювались комітети, міжнародні фонди, розроблялись маршрути переміщення людей углиб Росії. Але біженці переважно терпіли тяжкі митарства, незважаючи на певну допомогу⁷⁶ з боку органів влади та різних громадських організацій. Під кінець 1916 р. загальний стан погіршився. Забирали (у кого ще були) коней, упряж, вози⁷⁷. Пошта не працювала, не було гасу, спостерігалось загальне зубожіння. Всі ці обставини відображені у щоденниках №№ 1–3.

Невеликі фрагменти щоденника № 4 вирізняються щодо змісту від попередніх, розповідаючи про життя у Радошівці під Польщею. Автор зауважив, що місцеві молоді чоловіки об'єднуються в групи для ведення боротьби⁷⁸. Така ситуація тривала недовго. Життя налаштовувалося в нових умовах. До села повертались з Америки емігранти⁷⁹. В. Словінський завершував навчання у семінарії в Кременці. Його очікувала священнича праця у с. Борсуки, що між Ланівцями та Вишневцем, тепер на Тернопільщині.

Деякі краєзнавчі особливості.

Коротко зупинимось на окремих аспектах змісту щоденників В. Словінського як краєзнавчого джерела локальної історії. Записи найбільше стосуються подій у м. Житомирі, м. Куп'янську, що на Харківщині, м. Кременці і в Кременецькому повіті, зокрема у с. Радошівці та його околицях. У тексті натрапляємо на значну кількість прізвищ різних осіб: з кола друзів та знайомих автора, викладачів Волинської духовної семінарії, вихованців Дедеркальської вчительської семінарії та інших навчальних закладів, мешканців с. Радошівки тощо. Про багатьох із них важко відшукати якісь відомості або вони не збереглися. У таких випадках ідентифікація осіб утруднена.

⁷¹ Щоденник № 1, с. 54, 78, 79.

⁷² Там само, с. 55.

⁷³ Там само, с. 58, 78.

⁷⁴ Жванко Л. "Двіженіє і евакуація бѣженцев"... (Матеріали статистичного звіту відділу допомоги біженцям комітету Південно-Західного фронту Всеросійського земського союзу) // *Київська старовина*. – 2008. – № 3. – С. 129.

⁷⁵ Там само. – С. 146 (прим. 8).

⁷⁶ Жванко Л. Україна і біженці Першої світової війни // *II Міжнародний науковий конгрес українських істориків "Українська історична наука на сучасному етапі розвитку"*. Кам'янець-Подільський, 17–18 вересня 2003 р. *Доповіді та повідомлення. Українське історичне товариство та ін.* / ред. Л. Винар, О. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський; Київ; Нью-Йорк; Острог: Вид. НаУОА, 2007. – Т. 3. – С. 249; Щоденник № 1, с. 53; Щоденник № 2, с. 62–64.

⁷⁷ Щоденник № 3, с. 103–105.

⁷⁸ Щоденник № 4, с. 50 зв.

⁷⁹ Там само, с. 52 зв.

Деякі згадані у щоденниках особи згодом стали відомими. Тому щоденники несуть про цих людей додаткову цікаву інформацію, необхідну для реконструкції їх життєписів. У записках багато різноманітних подробиць побуту та навчання семінаристів, змісту навчального матеріалу та окремих уроків. Детально описується сільське життя прифронтової смуги у часі Першої світової війни та у пізніші роки. В. Словінський занотував інформацію про будівництво залізниць під час війни, зокрема лінії Шепетівка–Збараж⁸⁰ та кількох тепер неіснуючих вузькоколієнок. Детально описане будівництво мобілізованим місцевим населенням оборонних споруд за кілька кілометрів на захід від с. Радошівки за с. Мізюринці, неподалік від с. Загайці та вздовж верхів'я р. Горині.

Взяття російським військом фортеці Перемишль викликало в середовищі семінаристів бурхливі емоції. Автор подав опис урочистостей з цієї нагоди у м. Житомирі з участю духовенства та найвищих губернських посадовців, студентів та мешканців міста⁸¹. Однак невдовзі настало розчарування ходом воєнних дій.

Будучи закоханим у красу природи південно-волинського краю, свого села, автор часто описує окремі сільські краєвиди. Ці відомості цінні тим, що значна кількість згаданих у щоденниках об'єктів, таких як старий поміщицький парк над ставом у с. Радошівці, закладений десь на початку ХІХ ст. на місці давніших насаджень, кількостетрова каштанова алея, ліс з його невеличким озерцем у глибині, ставкові плеса тепер не існують або ж зазнали значного антропогенного впливу. Зникли у Радошівці старий дерев'яний міст на насипній греблі зі шлюзом для спуску води, парк з маєтковим комплексом житлових та господарських фільваркових будівель і фруктовим садом графа К. Чосновського, гуральня, одна з найпотужніших у тодішньому Кременецькому повіті⁸² та інше. У щоденниках подаються докладні описи старого Житомира, Кременця, у щоденнику № 2 – Куп'янська та багато подій, що там відбувалися. Знаходимо записи про житомирські храми, музеї. Автор звернув увагу і на відвідування семінарії військовиками, колишніми семінаристами.

У записках знаходимо інформацію про молоді роки відомих тепер людей з Волині. Так, при різних описаних обставинах згадується тодішній викладач літератури Волинської духовної семінарії Є. О. Ненадкевич⁸³. Пізніше він став знаним українським літературознавцем⁸⁴, відомим дослідженнями творчості Т. Шевченка. Про життя Є. Ненадкевича збереглося дуже мало відомостей⁸⁵.

Товаришем В. Словінського по семінарії був Микола Хомичевський (у 1915 р. перебував у с. Смолянці⁸⁶; тепер це один із мікрорайонів Житомира на території колишнього приміського села з такою ж назвою). Пізніше творчий талант М. Хомичевського (літературний псевдонім з 1923 р. Борис Тен) охоплював літературно-перекладацький, мистецтвознавчий та музичний напрямки діяльності⁸⁷. Життєвий шлях і творча спадщина Бориса Тена потребують уважного вивчення⁸⁸.

⁸⁰ Щоденник № 2, с. 82, 85.

⁸¹ Щоденник № 1, с. 30–31.

⁸² Шевчук В. Село Радошівка... – С. 349.

⁸³ Щоденник № 1, с. 21.

⁸⁴ УРЕ. – Київ, 1982. – Т. 7. – С. 313.

⁸⁵ Монастирський Л. С. Житомир у долі Є. О. Ненадкевича // "Роде наш красний..." – Т. 3. – С. 331.

⁸⁶ Щоденник № 1, с. 5, 43.

⁸⁷ УРЕ. – Київ, 1984. – Т. 11. – С. 193.

⁸⁸ Борис Тен. Скороминущих років буревій: Літературна спадщина. Спогади про Бориса Тена. Документи. – Рівне: Азалія, 1998. – 125 с.

Прізвище Сергія Лібацького і найближчої його родини неодноразово зустрічається на сторінках щоденників. Це цілком зрозуміло: С. Лібацький 1915 р. одружився з рідною сестрою В. Словінського Катериною⁸⁹, часто бував у Радошівці в гостях у Словінських. Священик С. Лібацький (під час Другої світової війни емігрував із сім'єю у Західну Європу, а згодом – у США) серед українського загалу Америки відомий численними своїми музичними творами та малярством⁹⁰.

Нелегкою була доля в одного з найближчих друзів-односельчан В. Словінського, учасника бойових дій Першої світової війни Мефодія Шевчука⁹¹. Це був один з активних учасників національно-культурного життя Радошівки між двома війнами. Через політичні погляди він потрапив до табору у Березі Картузькій. Його життя у лихоліття Другої світової закінчилося трагічно⁹².

Про вчителя сільської школи Л. Білика (уроки Закону Божого вів о. Г. Словінський) збереглося небагато відомостей. Скупі рядки його власноручно заповненої 11 вересня 1923 р. заяви-анкети⁹³ до Кременецької повітової Ради товариства “Просвіта” під час оформлення членства в ньому розповідають: за національністю українець, народився 12 серпня 1889 р., закінчив учительську другокласну школу, тобто школу для підготовки вчителів для шкіл грамоти⁹⁴. Вчителювати у с. Радошівці Л. Білик розпочав 1916 р.⁹⁵ У 1924 р., у зв'язку з тодішніми реформами в шкільництві на теренах Волині польська влада звільнила його, як і багатьох інших патріотично налаштованих вчителів-українців⁹⁶. Мешкаючи в Радошівці, Л. Білик займався бджільництвом, доглядав пасіку з 50 вуликів⁹⁷. Помер 1937 р. і похований на сільському цвинтарі.

Записи у щоденниках інформують про місця перебування на військовій службі у Першу світову війну Василевого старшого брата, прапорщика Мефодія Словінського. За деякою інформацією, М. Словінський загинув на півдні України, будучи учасником українських визвольних змагань.

У щоденниках є записи стосовно багатьох однолітків, з якими спілкувався В. Словінський, а також священиків та їхніх родин із сіл навколо Радошівки (до всечасного Г. Словінського часто приїжджали священики сусідніх парафій, зокрема, за зарплатою). В. Словінський робив записи про семінаристів і знайомих, викладачів семінарії та ін., які були у діючому війську, загинули або померли від ран у госпіталях. Велике піднесення серед семінаристів викликало відвідання семінарії колишнім її викладачем чорногорцем Вукатичем⁹⁸. В. Словінський активно листувався з багатьма однолітками-фронтовиками, односельцями, що навчалися у різних військових та цивільних закладах.

Масив прізвищ осіб, згаданих у щоденниках, різні подробиці про них можуть послужити джерелом для реконструкції біографій окремих діячів, персоніфікації історичних подій і є незамінним документом у краєзнавчих дослідженнях. Невеликі фрагменти

⁸⁹ Щоденник № 1, с. 71.

⁹⁰ Грудин В. Музичня творчість о. Сергія Лібацького // *Овид* (США). – 1969. – № 1–2 (148–149). – С. 55.

⁹¹ Щоденник № 2, с. 82.

⁹² Баран Г. Пісню доспіває син // *Вільне життя*. – 1965. – 6 березня. – № 45.

⁹³ ДАТО, ф. 348, оп. 1, спр. 29 (Заяви окремих осіб про прийом у члени Товариства “Просвіта”), арк. 3.

⁹⁴ Ткачук А., Жданок Л. Стан початкової освіти на Волині у другій половині XIX ст. – 1900-х рр. // *Науковий вісник Волинського державного університету. Історія*. – 1997. – № 3. – С. 40.

⁹⁵ ДАТО, ф. 222, оп. 1, спр. 600 (Учбові плани. Школа. Дедеркальська гміна. 1921–22 рр.), арк. 153.

⁹⁶ Крамар Ю. Українське початкове шкільництво на Волині у 1921–1926 роках // *Науковий вісник Волинського державного університету. Історія*. – 1997. – № 3. – С. 44.

⁹⁷ ДАТО, ф. 221 (Кременецький відділ самоуправління), оп. 1, спр. 2248 (Списки пчеловодів 1934–1935 гг.), арк. 18.

⁹⁸ Щоденник № 1, с. 26.

щоденників № 3 та № 4 менше насичені краєзнавчою інформацією. Тут зустрічаємо автора, замисленого над життям, зануреного у різні розлогі роздуми. Потрясіння та руїни тих років очевидно позначилися на характері записів В. Словінського. Основним засобом для життя була земля. Записи-роздуми автора не раз охоплювали й це питання.

У межах статті, звичайно, неможливо повністю передати зміст рукописів Василя Словінського. З огляду на важливість і великий обсяг тексту щоденників, зібраних тогочасних світлин та інших документів усю збірку необхідно видати окремою книгою.

THE DIARIES OF VASSYL' SLOVINS'KYI OF 1915–1922 AS AN HISTORICAL AND REGIONAL ETHNOGRAPHY SOURCE

Volodymyr SHEVCHUK

*Ivan Franko L'viv National University,
50, Drahomanov Str., L'viv, 79005, Ukraine, tel. (032) 239-43-26,
e-mail: shevchuk@electronics.wups.lviv.ua*

The diaries of 1915–1922 by Vassyl' Slovins'kyi, an alumnus of the Volyn' theological seminary, have been researched as an historical and regional ethnography source. The author found four manuscripts of the diaries, presented their archeographic description, made an attempt at elucidating the peculiarities of the text as compared with the Ukrainian traditions. A range of commentaries have been provided to the text.

Key words: source of personal origin, diary, archeographic description, Vassyl' Slovins'kyi, World War I, Southern Volyn'.

ДНЕВНИКИ ВАСИЛИЯ СЛОВИНСКОГО 1915–1922 гг. КАК ИСТОРИКО-КРАЕВЕДЧЕСКИЙ ИСТОЧНИК

Владимир ШЕВЧУК

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Драгоманова, 50, г. Львов, 79005, Украина, тел. (032) 239-43-26,
эл. почта: shevchuk@electronics.wups.lviv.ua*

Исследованы дневники 1915–1922 гг. воспитанника Вольнской духовной семинарии Василия Словинского (1896–1927) как историко-краеведческий источник. Автор разыскал четыре рукописи дневников, представил их археографическое описание, сделал попытку определить особенности текста в связи с традициями украинских дневников. Предложен ряд комментариев к содержанию записей.

Ключевые слова: источник личного происхождения, дневник, археографическое описание, Василий Словинский, Первая мировая война, Южная Вольнь.

Стаття надійшла до редколегії 25. 11. 2008

Прийнята до друку 18. 02. 2009